

BOLALARNI TEJAMKORLIKKA O'RGATISH SOHASIDAGI TARIXIY TAJRIBALAR

Buxoro pedagogika instituti

Ta'lim va tarbiya nazaryasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim)

I kurs magistranti Ergasheva Feruza

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga tejamkorlikni o'rgatish bo'yicha tarixiy ullaularimizning fikr va mulohazalari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'z. Iqtisod, halollik, foyda, zarar, Imom al Buxoriy, hadislar, tejamkorlik.

Аннотация. В данной статье представлена информация о мыслях и мнениях наших ученых-историков по поводу обучения бережливости учащихся начальной школы.

Ключевые слова: Экономика, честность, прибыль, убытки, Имам аль-Бухари, хадисы, бережливость.

Annotation. This article provides information about the thoughts and opinions of our historical scholars on teaching frugality to elementary school students.

Keywords: Economics, honesty, profit, loss, Imam al-Bukhari, hadiths, thrift.

Ma'lumki, o'zbek xalqi azal-azaldan tijorat bilan shug'ullanib kelgan, butun olamga o'zining donoligi, tadbirkorligi, mehnatsevarligi bilan nom chiqargan.

Ajdodlarimiz jamiyat hayotining asosini tashkil qilgan iqtisodiyot va tijoratga oid boy bilim, tajriba to'plashga erishganlar. Ko'plab ilmiy va badiiy manbalar, Sharq, shu jumladan o'zbek xalqining hayoti, turmush tarzi haqida ma'lumotlar beruvchi tarixiy, falsafiy adabiyotlar bunga misol bo'la oladi.

Halollik, poklik, haromdan hazar, bironing haqqiga xiyonat qilmaslik, odamiylik, odoblilik gavhari bo'lib, odamni inson sifatida yuksak darajada e'zozlaydi, ulug'laydi. Shuning uchun ham Sharq xalqlari adabiyoti, falsafasi, tarixi va madaniyati, shuningdek islom ta'limoti, ularning asosini tashkil etgan Qur'oni Karim va Hadisi shariflarda har bir kishiga halol yo'l peshona teri bilan mehnat qilib mol topish pokiza hayot kechirish ishlik qayta-qayta uqtiriladi.

Avlod-ajdodlarimiz o'zlarining bir necha ming yillik hayot tajribalari va tarixiy kuzatishlaridan kelib chiqib, o'g'rilik, bosqinchilik, qalloblik, tovlamachilik, firibgarlik, ko'z bo'yamachilik, xiyonatkorlik, poraxo'rlik va boshqa nopok yo'llar bilan boylar orttirishni keskin qoralaganlar. Bolalarni tejamkorlik, isrofgarchilikka yo'l qo'ymaslik, mehnatsevar, rostgo'y insofli, sabr-qanoatli bo'lish ruhida tarbiyalaganlar.

Ma'lumki, azaldan ota-onalar bolalarini xo'jalikishlari bilan tanishtirib, ularda oilaning moddiy ahvoli haqida tasavvur hosil bo'lishga e'tibor berganlar. Shuningdek, o'zbek oilalarida bolalarga ro'zg'or buyumlarini ehtiyotlab, asrab-avaylash lozimligi uqtirib kelingan. Qadimda ota-bobolarimiz bolalarni tejamkorlik ruhida tarbiyalab, bu tushunchani ular ongiga singdirib borganlar. Otalar o'g'illariga savdo-sotiq, uy-ro'zg'or ishlarini, onalar esa qizlariga uy tutish, oziq-ovqatni saqlash, tayyorlashni o'rgatganlar va bu odatlar qadimiy urf-odatlarimizdan hisoblanib kelgan.

Musulmonchilikda «halol» va «harom», «savob» va «gunoh» kabi tushunchalarni farqlash muhim ahamiyat kasb etgan. Ota-bobolarimiz musulmonchilik qoidalari deganda islom dinining asosi bo'lgan sha'riy hukmlarni tushunganlar. O'zbek oilalarida shariat va qonun-qoidalariga amal qilish bolalar tarbiyasiga ijobiy ta'sir qilib kelgan. Qadriyatlarimizga ko'ra, nonni halollab yegan, haromga yo'lamagan, birovning haqidan hazar qilgan, savdo paytida tarozidan urib qolmagan, buni hatto xayoliga ham keltirmagan diyonatli tijoratchilarni odamlar hurmat qilgan.

Bozor iqtisodiyoti munosabatlariga o'tish odamlarda iymon-e'tiqod, vijdon, halollik, birovning haqqini yeyishdan qo'rqish xayr-ehson singari fazilatlar bo'lishini taqozo etadi. Bugungi kunda istiqloq sharofati tufayli yoshlarda milliy, ma'naviy qadriyatlar, qadimiy urf-odatlar, tilimiz, tariximiz, o'tmish me'rosimizga muhabbatni tarbiyalash uchun eng qulay muhit, shart-sharoit yaratildi.

Donishmandlarning har bir so'zi, ta'sirchan, serma'no asarlari odamlarning qalbi va ongi, his-tuyg'ulariga ta'sir etib, hayotimizdagi kamchiliklar, nuqsonlarni bartaraf etish rivojlanayotgan shaxs dunyo qarashi, uning ma'naviy, iqtisodiy hamda estetik bilimdonligini shakllantirishga ko'maklashadi.

Jumladan: «Mubolag'asiz aytish mumkinki, fanimiz, aql-zakovat salohiyatimizning noyob va go'zal binosiga bundan ko'p asrlar muqaddam poydevor solingan edi. Mamlakatimiz fani juda qadim zamondan yuksala boshlaganini, uning chuqur va qudratli ildizlari borligini faxrlanib ayta olamiz. U asrlar davomida o'zbek millatiga, butun insoniyatga tabiat sirlarini o'rganishda, tibbiyot, falsafa, huquqshunoslik, ilohiyot, adabiyotshunoslik va tilshunoslikda ishonchli xizmat qilib kelmoqda.

Uzoq o'tmishda yoq o'zbek xalqining ilg'or mutafakkirlari olib borgan tadqiqotlar, ularning amalga oshirgan kashfiyotlari jahon umum insoniyat fani va madaniyatining oltin xazinasini tashkil etadi. Bilimlar xazinasini ochgan buyuk ajdodlarimizning nomlari butun dunyoga mashhur »¹

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan keyin ta'lim-tarbiya sohasida milliy axloq-odobni qayta tiklash urf-odatlar, turli tuman an'analarni joy-joyiga qo'yish qadriyatlarni yanada rivojlantirish borasida juda keskin va buyuk burilishlar bo'lgani barchaga ayondir. Shunga ko'ra, yosh avlodni milliy qadriyatlar, o'zlikni angelaydigan, buyuk tariximiz bilan haqli ravishda fahrlana oladigan ruhda tarbiyalash ajdodlarimiz

merosi aks ettirilgan, mustaqillik ruhi singdirilgan darslik va qo‘llanmalar yaratilmog‘i zarur.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining iqtisodiy bilim va tushunchalarini boyitishga yo‘naltirilgan o‘quv materiallari tizimini vujudga keltirishda o‘zbek xalqining tarixiy tajribasidan samarali foydalanish katta ahamiyatga egadir. Chunki, ezgulik, saxovat, ulug‘vorlik, halollik, poklik singari ijobiy fazilatlar ta‘lim-tarbiyada, jamiyat a‘zolari o‘rtasida ijtimoiy-iqtisodiy, ma‘naviy-ma‘rifiy munosabatlarni shakllantirish va mustahkamlashda katta o‘rin tutadi. Shuning uchun ham odob-axloq haqidagi pan-du nasihatlar, o‘git, maqol va matallarda o‘zbekona ma‘naviyat, qadriyatlarga qadim zamonlardan boshlab alohida e‘tibor qaratilgan. Chunonchi, Imom Ismoil al Buxoriy, Rizouddin ibn Faxriddin, Kaykovus, Mahmud Qoshg‘ariy, Ali ibn Abu Bakr Marg‘iloniy, Alisher Navoiy, Abu Nasr Farobiy, Abdulla Avloniy va boshqa mutafakkirlar, mashhur shoir va olimlarning asarlarida bayon qilingan iqtisodga oid qarashlar bunga misol bo‘la oladi.

Chunonchi, Imom Ismoil al Buxoriyning «Al-jomi‘ as-sahih» (Ishonarli to‘plam) asari o‘quvchilarda raqamli iqtisodiyotiga o‘tishning ma‘naviy-axloqiy asoslarini tarkib toptirish va rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Chunki hadislarda ilgari surilgan fikrlar hozirgi iqtisodiy munosabatlarda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotgani yo‘q. Hadislarda insoniy xislatlardan ezgulik, sabr-qanoat, shukronalik kabilar ulug‘lansa, isrofgarchilik, ta‘magirlik, ochko‘zlik, bahillik, johillik kabi illatlar qoralanadi.

Hadislarda xalq tajribasida sinalgan ezgu g‘oyalar kuchaytiriladi, ular nasihat va talab shaklida xalqqa yetkaziladi, xalq g‘oyalariga zid odatlar esa qoralanadi, yomon oqibatlardan ogoh etiladi. Bunday hollarda mubolag‘ali usul orqali hadislarning tarbiyaviy ta‘siri kuchaytiriladi.

Asardan keltirilgan quyidagi parchalar fikrimizning dalilidir:

Hufayza Raziyallohu anhu rivoyat qiladilar: «Rasululloh sallollohu alayhivasallom: «Hech kim o‘z qo‘li bilan topgan rizqdan ko‘ra lazzatliroq taom yemagan. Ollohning payg‘ambari Dovud alayhissalom ham o‘z qo‘llarining mehati bilan tirikchilik qilganlar». Bu yerda mehnatsevarlik, halollik ulug‘lanib, insonning mehnati evaziga topilgan rizqining naqadar lazzatli ekanligi ta‘kidlanadi.

Umuminsoniy qadriyat darajasiga ko‘tarilgan saxiylik, olijanoblik, ezgulik xolis niyatda amalga oshirilmog‘i zarur ekanligi quyidagi hadisda ta‘kidlanadi:

Jobir ibn Abdulloh Raziyallohu anhu rivoyat qiladilar: «Biror narsa sotishda yoki xarid qilishda yoxud biror hukm chiqarishda olijanoblik ko‘rsatgan odamni Olloh taolo o‘z rahmatiga olur».

Navbatdagi nasihatda ta‘magirlik, ochko‘zlik bilan mol-dunyo to‘plash saxiylikka zid bo‘lib, u minnat evaziga, g‘arazli maqsadda qilinishi, Olloh taolo nochorlarning qarzidan kechgan saxiy, fe‘li keng odamlarning gunohidan o‘tishi haqida quyidagilar ta‘kidlanadi:

Hufayza raziyallohu anhu rivoyat qiladilar: «Janob Rasulloh sallollohu alayhivasallam bunday deydilar: «Bir odam vaqti-soati yetib dunyodan o‘tdi. Shunda unga: «Hayotlik vaqtingda qanday xayrli ish qilgansan?» -deyildi. U: «Odamlar bilan savdo-sotiq qilar edim. Shunda qarzini uzishga qurbi yetadigan, (ammo vaqtincha uzolmay turgan) kishiga muhlat berar, nochorlarning qarzini kechib yuborar edim», - deydi. Shu bois, Olloh taolo uning gunohlaridan o‘tdi».¹

«Abu Hufayza Raziyallohu anhu rivoyat qiladilar: «Nabiy sallallohu alayhivasallam bunday deydilar: «Bir tojir (savdogar) odamlarga qarz berardi. Agar nochor odamlarga qarz bersa, qo‘l ostidagilarga: «Uning qarzidan o‘tib qo‘ya qolinglar, shoyad Olloh taolo ham bizning gunohlarimizdan o‘tsa!», - derdi. Shunga binoan uning xizmatchilari nochorlarning qarzini kechib yuborardilar. Shuning uchun Alloh taolo u dunyoda o‘sha savdogarning gunohidan o‘tdi».

Agar inson o‘zini yolg‘on gapirish ikki yuzlamachilik, ochko‘zlikdan saqlasa, shaxs va jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy, ma‘naviy takomillashuviga ijobiy ta‘sir etadi. Hadislarda birovning haqiga xiyonat qilmaslik, halollik, to‘g‘ri so‘zlik savdoga baraka keltirishi, ochko‘zlik, bir-biriga g‘irromlik qilish uning barakasini u chirishi haqida quyidagi fikrlar berilgan:

«Al-Ado ibn Holid raziyallohu anhu rivoyat qiladilar: «Nabiy sallallohu alayhivasallam: Agar sotuvchi o‘z molining aybini yashirmasa hamda oluvchi ham pul berishda g‘irromlik qilmasa, bunday savdoda baraka bo‘lur. Agar har ikkala tomon ham bir-biriga g‘irromlik qilsa, bunday savdoda baraka bo‘lmas!».

Demak, shunday xulosa qilish mumkinki, har ikkala tomon bir-birini aldasa, g‘irromlik qilsa, bu savdo halol savdo hisoblanmaydi. Savdo-sotiqishi halollikni yoqtiradi, shuning uchun sotuvchi ham, xaridor ham rost gapirishi shart.

Uqba ibn Omir raziyallohu anhu: «Kishi o‘z molining aybini yashirgan holda savdo qilishi halol emas», -deydilar.

Shuningdek, savdoda poklik, insof, diyonat, to‘g‘rilik tuyg‘ulariga rioya qilish haqidagi so‘zlar yuqoridagi fikrlarni to‘ldiradi. Ibn Umar Raziyallohu anhu rivoyat qiladilar: «Bir odam janob Rasulloh sallollohu alayhivasallamga (harsafar) savdoda aldanib qolishidan shikoyat qildi. Shunda janob Rasullulloh dedilar: „ Har safar savdo qilayotganingda: «Savdoda aldov yo‘q» deb qo‘y!».

Savdo-sotiqishlarida amal qilinadigan shartlardan yana biri savdogarlar o‘zaro bir-birlarining savdolarini buzmasliklari lozimligidir. Keyingi nasihatda birodariga xiyonat qilish nopok narsalarga vaqti va pulini sarf etish gumroh odamlarga xos qusurlar ekanligi, ularning topgani esa halol bo‘lmasligi ta‘kidlanadi. Ibn Umar Raziyallohu anhu rivoyat qiladilar: «Rasulloh alayhivasallam: «Birortangiz birodaringiz savdosi ustiga savdo qilmangiz!».

Hadislarda savdo-sotiq ishida sudxo‘r bilan shug‘ullanish qoralanadi. Sud xo‘rlikdan olingan foyda halol foyda emas, shuning uchun uning barakasi ham

bo'lmaydi. G'irromlik qilish ham sudxo'rlikning bir ko'rinishi sifatida qoralanadi. Ibn Abu Avfo: «Molning bahosini sun'iy oshiruvchi odam sudxo'r, xoin va aldamchi bo'lib, topgani halol ermas», - deydilar.

Yangi jamiyat kishisini tarbiyalashda yuqorida keltirilgan bunday fikrlar juda katta ta'lim-tarbiyaviy ahamiyatga ega. Ushbu fikrlar yosh avlodni insoniy fazilatlar bilan qurollantirishdan tashqari ular tafakkurini iqtisodiy bilimlar bilan ham boyitib boradi. Shuning uchun bu fikrlardan tarbiya, ona tili va o'qish savodxonligi, texnologiya, matematika darslarida samarali foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Imom Ismoil al Buxoriyning «Al-adabal mufrad» (Adab durdonalari) asarida ham o'quvchilarning iqtisodiy bilimdonligini oshirishga xizmat qiladigan qimmatli fikrlar berilgan. Asar daxari dorni aldamaslik, qimmat furush bo'lmaslikka intilish xaridorga qattiq gapirmaslik - bular savdogarchilik odob-axloqi va madaniyatining muhim talablaridan bo'lib hisoblanishi ta'kidlanadi. Tejamkorlik, poklik, to'g'rilik, iymon-e'tiqodlilik ulug'lanadi. Asardan keltirilgan quyidagi parchalar fikrimiz dalilidir.

Abdulloh ibn Umardan rivoyat qilinadi: «Axloqning yaxshi bo'lishi, taomning pokizaligi, rostlik va omonatga xiyonat qilmaslik mana shu to'rt xislatni Alloh taolo senga bergan bo'lsa, dunyoviy ishlardan chetda qolgan bo'lsang ham, zarari yo'qdir».

Abu al Abid ibn Mu'oviya ibn Sibra (roziyollohu anhu) aytdilar: Men Abdulloh ibn Mas'uddan isrof kunandalar degan so'zning ma'nosini so'raganimda, Abdulloh: «U molni nohaq yerlarga sarflaydigan kishilardir», - dedilar.

Isrof so'zining lug'aviy ma'nosi-molni gunoh ishlarga sarflash yoki o'zi va bola-chaqasi uchun odam narsa qoldirmay, bor-yo'g'ini mayda-chuyda, ikir-chikirlarga sarflab yuborish ma'nosini anglatadi. Isrof, qaysi ko'rinishda bo'lmasin, kishining bor-yo'g'ini sovuradi, yakson qiladi, degan fikr ilgari suriladi.

Keyingi hadisda quyidagilar ta'kidlanadi. Abdulloh ibn Abbosdan rivoyat qilindi: Rasululloh: «Yaxshi siyrat, chiroyli hay'at va har bir ishda iqtisodchilik yetmish xislatdan bir bo'lagidir», - deydilar. Bu o'rinda yaxshi siyrat deganda yaxshi muomala, chiroyli shay'at tashqi ko'rinishni yaxshilab yurish, iqtisod, har bir xatti-harakatda me'yorni ko'zlash nazarda tutiladi.

Molni tejash va ko'paytirish savob haqida quyidagi hadisda shunday rivoyat qilinadi.

Anas ibn Molikdan rivoyat qilindi: Rasululloh: «Birortangiz ekish uchun qo'yinggizda bir ko'chatni ushlab turgan vaqtingizda qiyomat qoyim bo'lib qolsa-yu, qoyim bo'lishdan ilgariroq uni ekib olishga ko'zingiz yetsa, albatta ekib qo'ying», - deydilar.

Shunday qilib, hadislar Sharq madaniyatining buyuk obidasi sifatida uzoq tarixga ega bo'lib, ular o'zining chuqur falsafiy mazmuni, kishilarning ma'naviy, iqtisodiy madaniyatini shakllantirishdagi boy tarbiyaviy imkoniyatlari hamda Sharq

xalqlarining qimmatli merosi sifatida o'quvchi-yoshlarning iqtisodiy bilimdonligini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Bu bilan bir qatorda ushbu hadislardan o'qituvchilar ta'lim-tarbiya berish jarayonida samarali foydalanishlari maqsadga muvofiqdir.

Keyingi hadisda hayot kechirishda tartibli bo'lish haqida -quyidagilar bayon etiladi.

Ibn Ubayd (roziyollohu anhu) aytdilar: Men hazrati Oysha huzurlariga kirdim. Shunda u zot menga: ozgina sabr et, men lungimni tikib olay, dedilar. Men u zotga agar bu voqeani chiqib odamlarga gapirsam, ular sizni albatta baxil deb hisoblashadi, dedim. Oysha «Mayli, o'zing bilasan. Eski kiyim kiymaydigan kishida yangi kiyim bo'lmaydi», - dedilar.

Abu Hufayzadan rivoyat qilindi, u kishi aytdilar: Rasululloh: «Sizlarning uchta ishingiz uchun Alloh taolo rozi va uchta ishingiz uchun g'azablik bo'ladi:... molni noo'rin yerlarga sarf qilib zoye qilmog'ingizga g'azablanadi», -dedilar.

Shunday qilib, hadislar Sharq madaniyatining buyuk obidasi sifatida uzoq tarixga ega bo'lib, ular o'zining chuqur falsafiy mazmuni, kishilarning ma'naviy, iqtisodiy madaniyatini shakllantirishdagi boy tarbiyaviy imkoniyatlari hamda Sharq xalqlarining qimmatli merosi sifatida o'quvchi-yoshlarning iqtisodiy bilimdonligini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Bu bilan bir qatorda ushbu hadislardan o'qituvchilar ta'lim-tarbiya berish jarayonida samarali foydalanishlari maqsadga muvofiqdir.

O'zbek xalqining ma'naviy merosida, uning madaniyati xalqaro miqyos kasb etishida ulug' shoirimiz va mutafakkir Alisher Navoiyning o'rni, uning xizmatlari beqiyosdir. Alisher Navoiyning ilmiy me'rosi shu qadar boy va keng qirraliki, unda iqtisodiyot masalalariga doir ko'pgina qimmatli g'oyalar ham o'zi fodasini topgan. Mutafakkirning iqtisodga oid qarashlari uning «Mahbubul-qulub» (Qalblar sevgilisi) asarida bayon qilingan. Bu asarda Navoiy xiyonatchi, o'z foydasini ko'zlaydigan, elga qahatchilik tilaydigan, arzon olib, qimmatga sotib, ziyon yetkazadigan olib sotarlarni la'natlaydi. U asarda odamlarni odob-axloqli, kamtar, kamsuqum, sharm-hayoli, insof-tavfiqli, halol, pok, nafsini tiya oladigan bo'lishga da'vat etadi, odamiylikni yuksak darajada ulug'laydi.

Alloma savdogarlarni insofga, diyonatga chaqiradi, ulardan faqat o'z foydasini ko'zlab ish tutmaslikni talab qiladi. A.Navoiy odamlarni hunarli bo'lish doimo harakat bilan yashash tadbirkorlik, tejamkorlik xislatlarini egallashga undaydi.

Dunyodagi ko'pchilik xalqlar, millatlar, katta-yu kichik odamlar uchun hayot darsligi, odob-axloq, pand-u nasihat yo'riqnomasi bo'lib kelayotgan kitoblardan biri IX asrning noyob tarixiy asari sanalmish Kaykovusning «Qobusnoma» asaridir. Unda ota-onani hurmatlash, bilimni oshirish, nafsni tiyish, omonatni saqlash, tejamkorlik va shunga o'xshash kishilarning iqtisodiy bilimdonligi, ma'naviyati, madaniyatiga

taalluqli masalalar bo'yicha qimmatli fikrlar bayon etilganki, ular hozirgi davr uchun ham katta ilmiy-amaliy ahamiyatga egadir. Quyidagi nasihatlar fikrimiz dalilidir:

«Ey farzand, o'zingni mol jam qilishda g'ofil tutmagil, ammo halollik bilan mol to'plashga harakat qil. Mol uchun o'zingni xavf-xatarga qo'yma. Molni jam etganingdan keyin yaxshi saqlagil va har bir yaramas ish uchun sarf qilaverma, chunki molni saqlash yig'ishdan qiyindir ...» Mutafakkir bu nasihatida pul va mol-dunyoni halollik va poklik bilan to'plash uni yomon ishlar uchun sarf qilmaslik kerakligini bayon qiladi. Mol-dunyo bebaho narsa, bugun bor, ertaga bo'lmasligi mumkin. U qanchalik shirin bo'lib ko'rinmasin, bari bir abadiy emas. Mol-dunyoni yiqqandan keyin uni saqlash kerakli, joyda ishlatib ko'paytirishni bilish lozim.

Quyidagi nasihatda esa mol yig'ishda sustkashlik qilmaslik, balki mehnat va barcha mahoratni ishga solish zarurligi, kamtar, sabr-qanoatli, mehnatsevar insonlar hech qachon xor bo'lmasligi haqida ta'kidlanadi. «Mol yig'ishda sustkashlik qilmagil, chunki sustkashlik baxtsizlikning shogirdidir. Kuchli mehnat qil, chunki mol mehnat bilan yig'iladi, sustkashlik bilan parokanda bo'ladi. Donishmandlar deganlarki, harakat qiling, obod bo'lasizlar va ozga qanoat qiling, badavlat bo'lasiz; kamtar bo'ling, do'stingiz ko'p bo'ladi... Bor molingga qanoat qil, qanoat bitmas-tuganmas davlatdir va sen qanday ahvolda bo'lsang ham, rizq-ro'zingga erishasan. Shirin so'z yoki xalqning shifoati bilan yaxshi birish sening qo'yingga kirsan, uni tezda yo'qotib yubormagil, chunki molsiz odamning qadri bo'lmaydi...».

Quyidagi fikrlardan shunday xulosaga kelish mumkinki, mehnat evaziga orttirilgan barcha narsalarga tejamlilik va jon kuyarlik bilan munosabatda bo'lish isrof-garchilikka yo'l qo'ymaslik natijasida farovonlikka erishilar ekan.

Yana bir hikoyatda omonatga xiyonat qilmaslik haqida shunday hikoyat beriladi: «Men shunday eshitgan manki, bir kishi sahar vaqtida, qorong'ida uyidan chiqib ketdi va hammomga bormoqchi bo'ldi. O'z do'stlaridan biriga: «Men bilan hamroh bo'lib hammomga borgil!» - dedi. U dedi: «Sen bilan birga boraman-u, ammo hammomga tushmayman, chunki mening bir zarur ishim bor». U kishi hamrohi bilan hammom tomonga qarab ketdi. Ikki yo'l ketgan joyga borib, hammomga boruvchi yo'lga bildirmasdan boshqa yo'lga kirdi. Hamrohi yolg'iz o'zi hammomga ketaverdi va do'stim bilan kelayotirman deb o'ylab boraverdi. Ittifoqo, bir o'g'ri u kishiningizidan ketaverdi, u kishi buni do'stim deb fahmladi va uning qo'ynida yuz tillasi bor edi. Hammomning eshigida tillani qo'ynidan chiqarib kecha qorong'isida tanimay haligi o'g'riga berdi va dedi: «Ey birodar, men hammomga kirib chiqquncha bu tilla senda tursin, hammomdan chiqqanimdan keyin menga topshirasan». O'g'ri tillani olib, o'sha joyda o'tirdi. U kishi hammomdan chiqib, kiyimlarini kiyib ketaverdi. O'g'ri uning orqasidan chaqirib dedi: «Ey juvonmard, kel mendan oltinlaringni ol. Bugun men sening omonatingni saqla bo'z ishimdan qoldim». U kishi dedi: «Sen kim san, bu oltin qanday oltin?» O'g'ri dedi: «Men bir o'g'riman, bu oltin sening menga topshirgan

oltiningdir». U kishi dedi: «Agar sen o‘g‘ri bo‘lsang, nima uchun bu oltinlarni olib ketmading?» O‘g‘ri dedi: «Agar ming tilla bo‘lsa ham, sendan andisha qilmay olib ketardim, lekin sen bu oltinni menga omonat topshirding. Omonatga xiyonat qilmoq juvonmardlikdan emas» «9.

«Omonatga xiyonat qilmagilki, omonatni kimyoyi zar deganlar. Agar rostgo‘y bo‘lsang, hamma vaqt badavlat yashaysan, ya‘ni dunyodagi hamma boylik rostgo‘y odamga tegishlidir. Birovdan aldanmaslikka harakat qil va birovni aldashdan hazar qil», -degan nasihatlar berilgan kitobda.

Halol odam qalloblik, ta‘magirlik, birovlarini qon qaqshatish asosida boylik orttirishdan nafratlanadi, xalq qarg‘ishidan cho‘chidi. Kimdagi ana shu insoniy fazilat mavjud bo‘lsa, uni hamisha xiyonat, bediyonat va nopoklik yo‘lidan qaytish halollik, poklik, diyonat sari odimlashiga ko‘maklashadi. Bir umr baxtli, yuzi yorug‘ bo‘lishini istagan odam har doim halol yeb-ichadi, haromdan jirkanadi.

Bunday qimmatli fikrlardan boshlang‘ich sinflarning ona tili va o‘qish savodxonligi, tarbiya, texnologiya darslarida foydalanish o‘quvchilarning nafaqat iqtisodiy bilimlarini rivojlantirishda, balki ularni halol, pok, birovning haqidan hazar qiluvchi, omonatga xiyonat qilmaslikka o‘rgatuvchi, rostgo‘y, mehnatsevar insonlar qilib tarbiyalashda ham katta ahamiyatga egadir. Shu bilan bir qatorda ajdodlarimizning bolalarga iqtisodiy ta‘lim berishga qaratilgan qimmatli fikr-mulohazalaridan o‘qituvchilar ham doimiy xabardor bo‘lib, o‘z faoliyatlarida ulardan foydalanishlari lozim.

XIX asr oxiri va XX asrning boshlarida yashab, ijod etgan mashhur o‘zbek pedagogi Abdulla Avloniy ko‘plab mavzularda ilmiy asarlar yozgan. Uning ilmiy kitoblari orasida eng mashhur, mazmundor va puxta sanalgan asari «Turkiy guliston yoxud axloq» bo‘lib, u pedagogika, bola tarbiyasi va axloqiga bag‘ishlangan. Bola tarbiyasida muallif-u yashab turgan sharoit, muhit, kishilarning o‘rni katta ekanligini ko‘rsatadi va bu sohada oila, maktab sharoitini ham e‘tiboridan chetda qoldirmaydi.

Avloniy mehnatni ulug‘lab, bolalarni hunar o‘rganishga chaqiradi, kishilarni biror kasb bilan shug‘ullanishga undaydi.

Asarning bir bobi «Iqtisod» deb nomlanadi. Avloniyning fikricha, iqtisod, tejamkorlik, insonlar hayotining negizini tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Alixonov S. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi// Maruzalar to‘plami. -N., 2010. 156-164b
2. Abdullayeva B., Saidova M., Dilova N. Matematika o‘qitish metodikasi. Buxoro: “Durdon”, 2021. 80-94b
3. Boboyeva O.P., Shamsiyeva G.F. Matematikadan qo‘shimcha masala, mashq va misollar”, -T.: “Turon- Iqbol”, 2015. 19-27b

4. Alixonov S. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi// Maruzalar to'plami. -N., 2010. 156-164b
5. Qosimova M.M. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi. –Buxoro: “Durdona”, 2021. 69-b
6. Qosimova M.M. Boshlang'ich matematika kursi nazariyasi (o'quv qo'llanma). Buxoro: “Durdona” 208 b.

